

VU Research Portal

Ageing in a migration context

Klokgieters, S.S.

2020

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Klokgieters, S. S. (2020). *Ageing in a migration context: Resilience in Turkish and Moroccan immigrants*.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Samenvatting

***Ouder worden in een migratiecontext: Veerkracht onder
Turkse en Marokkaanse oudere migranten***

Samenvatting

Migratie en veroudering van de bevolking zijn fenomenen die de bevolkingssamenstelling van Westerse landen substantieel hebben veranderd gedurende de 20ste eeuw. Zowel migratie als veroudering gaan gepaard met risico's die een slechte gezondheid en een laag welbevinden tot gevolg kunnen hebben. Dit geldt bijvoorbeeld voor de Turkse en Marokkaanse migranten die in de tweede helft van de 20ste eeuw naar Nederland kwamen. Deze ouderen kampen met meer gezondheidsproblemen en een lager welbevinden dan hun leeftijdsgenoten met en zonder migratieachtergrond. Zij hebben veel tegenslagen meegemaakt: fysiek zware arbeid, een taalbarrière, een lage sociaaleconomische positie en ervaren discriminatie.

Toch zijn er ook redenen om aan te nemen dat de manier waarop Turkse en Marokkaanse migranten ouder worden meer divers is dan wat op grond van de risico's en tegenslagen verwacht kan worden. Sommige Turkse en Marokkaanse migranten zijn oud geworden in een relatief goede gezondheid en met een relatief hoog welbevinden. Bovendien vereist een succesvolle migratie wilskracht en volharding. Dit suggereert dat migranten mogelijk hulpbronnen hebben die veerkracht bevorderen. Aan deze hulpbronnen werd in eerder onderzoek naar oudere migranten zelden aandacht besteed.

In dit proefschrift breng ik de diversiteit in uitkomsten op het gebied van de gezondheid en welbevinden bij oudere Turkse en Marokkaanse migranten ouderen in kaart aan de hand van het concept veerkracht. Veerkracht definieer ik als 'oud worden met een relatief goede fysieke en mentale gezondheid, ondanks de risico's die migratie en veroudering met zich meebrengen'. Het onderzoek beoogt bij te dragen aan een completer beeld van veroudering onder ouderen met een migratieachtergrond.

Onderzoeksvragen

De centrale onderzoeksvragen van dit proefschrift zijn:

In hoeverre zijn Turkse en Marokkaanse migranten die in Nederland wonen veerkrachtig bij migratie- en verouderingsproblemen?

Welke hulpbronnen hebben veerkrachtige Turkse en Marokkaanse immigranten gebruikt om gunstige uitkomsten te verkrijgen?

Benaderingen van veerkracht

Ik gebruik twee benaderingen van veerkracht. De eerste is veerkracht als 'a priori' benadering. Na de keuze voor een risico en een uitkomst wordt bepaald welke personen ondanks het hoge risico toch een gunstige uitkomst hebben. Zij worden aangeduid als veerkrachtig.

Vervolgens wordt bepaald welke factoren samenhangen de gunstige uitkomst van de veerkrachtigen, ondanks dat zij een hoog risico hebben. Deze factoren zijn beschermende factoren of hulpbronnen.

In de tweede benadering wordt de veranderende 'veerkracht gedurende de levensloop' bestudeerd. Veerkracht is dus een proces. Om veerkracht te bestuderen identificeer ik de hulpbronnen die bijdragen aan veerkracht in verschillende fasen van de levensloop

Methode & data

Twee van de vier studies in dit proefschrift zijn gebaseerd op data van de Longitudinal Aging Study Amsterdam (LASA). LASA is een langlopende studie die gericht is op het in kaart brengen van sociale, cognitieve, fysieke en emotionele domeinen van functioneren tijdens het ouder worden. In 2013-2014 werden 476 Turkse en Marokkaanse migranten in de leeftijd 55-64 geïnterviewd. Hun gegevens werden vergeleken die van 1023 niet-gemigreerde Nederlandse 55-64-jarigen, die in 2012-2013 door LASA werden geïnterviewd.

De andere twee studies zijn gebaseerd op kwalitatieve data verzameld bij 23 LASA respondenten tussen de 60 en 69 jaar. Een levensloopinterview werd afgenomen in samenwerking met onderzoeksassistenten die het Turks of Marokkaans-Arabisch beheersten. Het interview duurde anderhalf tot twee uur en de interviews werden getranscribeerd en thematisch geanalyseerd.

Studie 1 (Hoofdstuk 2): Waar plaatsen Turkse en Marokkaanse migranten zichzelf op de maatschappelijke ladder?

Aan oudere Turkse en Marokkaanse migranten wordt vaak een lage maatschappelijke positie toegeschreven vanwege hun lage opleidingsniveau, arbeidsstatus en inkomen. Over het hoofd wordt gezien dat zij juist gemigreerd zijn om hun maatschappelijke positie te verbeteren. Veel migranten hebben hun economische positie ook aanzienlijk verbeterd vergeleken met hun situatie voor de migratie. Daarom behoeft de toegeschreven maatschappelijke positie niet te corresponderen met de positie die zij aan zichzelf toeschrijven. Ik onderzoek op welke positie op de maatschappelijke ladder migranten zichzelf plaatsen vlak voor de migratie, vlak na de migratie, en op het moment van ondervraging. Zij schetsen een beeld over hoe zij zichzelf zien, welke aspecten zij als belangrijk beschouwen voor hun maatschappelijke positie en of zij vinden dat hun maatschappelijke positie is veranderd gedurende.

Uit de resultaten blijkt dat migranten zichzelf een gevarieerde en dynamische maatschappelijke positie toeschrijven. Zelden plaatsen zij zich op de allerlaagste trede. Bovendien veranderde hun visie op hun maatschappelijke positie gedurende de levensloop. In het bepalen van hun positie baseren zij zich niet exclusief op hun opleidingsniveau, arbeidsstatus

of hun inkomen. Zij noemen factoren uit sociale, fysieke, maatschappelijke en religieuze domeinen. In het sociale domein, zijn het hebben van kinderen en kleinkinderen, redenen dat zij zich relatief hoog plaatsen op de maatschappelijke ladder. In het fysieke domein vinden ze een goede gezondheid belangrijk, en in het maatschappelijke domein vinden zij een goede taalvaardigheid een reden om zichzelf hoog op de ladder te plaatsen. Als laatste speelt het voldoen aan religieuze richtlijnen een rol. Zo plaatsen zij zich hoger wanneer zij een bedevaart naar Mekka maken, regelmatig bidden en de Koran lezen.

Studie 2 (Hoofdstuk 3): Veerkracht in de context van fysieke achteruitgang

Hoewel migranten vaak meer risico lopen op fysieke beperkingen dan niet-migranten betekent dit niet dat migranten niet goed bestand zijn tegen fysieke achteruitgang. Juist doordat zij risico's en tegenslagen hebben meegemaakt, bestaat de kans dat zij beter kunnen omgaan met fysieke achteruitgang dan niet-gemigreerde Nederlandse leeftijdsgenoten. Dit is wat 'the steeling effect hypothesis' omschrijft: mensen die meer tegenslagen hebben meegemaakt, hebben meer de gelegenheid gehad te leren hoe zij met tegenslagen om moeten gaan.

Om dit idee te testen heb ik gebruik gemaakt van het 'disablement process model', waarbij ik 'a priori' de veerkracht bepaalde. Volgens het 'disablement process model' doorloopt een individu een aantal fasen voordat er fysieke beperkingen zijn in het dagelijks leven. Eén van die fasen is het optreden van een fysieke stoornis, bijvoorbeeld een lage loopsnelheid. Deze fase gaat vooraf aan het optreden van fysieke beperkingen. Een individu is veerkrachtig als hij of zij een hoog risico, dus lage loopsnelheid, en een gunstige uitkomst, dus weinig fysieke beperkingen, heeft.

Uit de resultaten blijkt dat Marokkaanse migranten en Nederlandse ouderen gemiddeld hetzelfde aantal fysieke beperkingen krijgen volgend op een lage loopsnelheid. Turkse migranten krijgen gemiddeld meer fysieke beperkingen bij een lage loopsnelheid. Ik concludeer op basis van deze benadering dat Turkse migranten het minst veerkrachtig zijn en Marokkaanse en niet-gemigreerde Nederlandse ouderen een vergelijkbare veerkracht hebben. Verder vind ik dat verschillende beschermende factoren bijdragen aan veerkracht. Een gevoel van controle over het leven is een beschermende factor bij het ontwikkelen van fysieke beperkingen bij een lage loopsnelheid bij zowel de Turkse als de Nederlandse ouderen. Een hoog inkomen beschermt alleen de Nederlandse ouderen. Contactfrequentie (namelijk de hoeveelheid contact met vrienden en familie) heeft in geen van de drie categorieën een beschermend effect.

Studie 3 (Hoofdstuk 4): Zijn religieuze activiteiten een beschermende factor bij afwezigheid van fysieke, sociale en sociaaleconomische hulpbronnen?

Religie is mogelijk een belangrijke hulpbron voor Turkse en Marokkaanse migranten. Bijna alle migranten zijn religieus en velen bezoeken wekelijks de moskee. Religieuze activiteiten in de privésfeer, zoals bidden, kunnen mentale ondersteuning bieden zoals zingeving, het gevoel van kracht en een gevoel van geluk. Publieke religieuze activiteiten, zoals bezoek aan de moskee en deelname in activiteiten van religieuze organisaties, bieden een individu toegang tot een sociale gemeenschap en geven daarmee toegang tot sociale steun.

Om de beschermende kwaliteiten van religieuze activiteiten te testen onder migranten heb ik de ‘a priori’ veerkrachtbenadering gebruikt. Uit eerder onderzoek blijkt dat religie de hoogste bescherming biedt als individuen op verschillende levensdomeinen tegelijk problemen ervaren. Daarom definieer ik een tekort aan fysieke, sociale en sociaaleconomische hulpbronnen als risicofactor. De a priori gekozen gunstige uitkomst is een hoog welbevinden. De vraag is of migranten met privé en publieke religieuze activiteiten een relatief hoog welbevinden hebben.

Uit het onderzoek blijkt dat migranten die vaker deelnemen aan religieuze activiteiten in de privésfeer én beschikken over fysieke, sociale en sociaaleconomische hulpbronnen gemiddeld een relatief hoger welbevinden hebben. Migrant met weinig hulpbronnen én die veel participeren in religieuze activiteiten in de privésfeer hebben een relatief laag welbevinden. Publieke religieuze activiteiten zijn niet geassocieerd met welbevinden. Ik concludeer dat tegen de verwachting in religieuze activiteiten niet bijdroegen aan een hoog welbevinden wanneer hulpbronnen afwezig zijn.

Studie 4 (Hoofdstuk 5): De link tussen veerkracht, de levensloop en migratie

Naast religieuze bronnen zijn er mogelijk andere hulpbronnen die in eerder onderzoek nog niet zijn geïdentificeerd. Dat onderzoek naar veerkracht richtte zich voornamelijk op jongere migranten en op ouderen in de algemene bevolking. Ik onderzoek aan de hand van de ‘veerkracht gedurende de levensloop benadering’ welke hulpbronnen migranten zelf identificeren. Ik definieer vier belangrijke levensfasen na migratie, namelijk vestiging in de ontvangende samenleving, in de ontvangende samenleving verblijven, het herstructureren van het leven na pensionering, en toenemende beperkingen. Het hoofdstuk richt zich op de manier waarop maatschappelijke, sociale en individuele hulpbronnen hebben bijgedragen aan veerkracht in deze levensfasen.

Belangrijke hulpbronnen zijn een opleiding in het land van herkomst, omgaan met taalbarrières, twee inkomens, zingeving, sterke sociale netwerken, een transnationale levensstijl, gevoel voor humor en financiële investeringen. De veerkracht kan variëren in de levensloop

en migranten die investeren in duurzame hulpbronnen – een gezin en een sociaal netwerk – hebben een goede oude dag. Migranten die investeren in minder duurzame hulpbronnen – het berusten in de situatie en genieten van de vrijheden in Nederland –, zijn later minder goed af.

Twee belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen zijn bepalend voor de veerkracht van migranten. Door de krapte op de arbeidsmarkt in de jaren 1970 verloren migranten vaak hun baan en was het moeilijk nieuw werk te vinden. Hulpbronnen die migranten hiertegen gebruikten zijn: beide partners in het gezin hebben een inkomen, sociale mobiliteit door een opleiding te volgen en sterke onderhandelingsvaardigheden met de werkgever. Een tweede ontwikkeling is dat het publieke en politieke debat ten aanzien van Turkse en Marokkaanse migranten vanaf 2000 veranderde. Er kwam steeds meer nadruk op assimilatie (het volledige aanpassing aan de Nederlandse cultuur) en dit viel vaak samen met de pensionering. Het behalen van successen op het werk in voorgaande levensfasen waren hulpbronnen of het hebben van hoger opgeleide kinderen of kleinkinderen. Daarnaast was een humoristische reacties een hulpbron tegen ervaren discriminatie.

Conclusie & discussie

Op basis van mijn proefschrift trek ik drie conclusies over veerkracht bij migranten. Ten eerste hangt de werkzaamheid van hulpbronnen af van situatie die wordt onderzocht. Religie is hiervan een voorbeeld. Als een migrant weinig sociale, fysieke en sociaaleconomische bronnen beschikbaar heeft, kunnen religieuze activiteiten negatief zijn voor het welbevinden. Migrant zelf onderschrijven, desgevraagd, de beschermende kwaliteiten van hun religie. In toekomstig onderzoek over veerkracht is het belangrijk de werkzaamheid van hulpbronnen per situatie te onderzoeken. Ten tweede hangt de beschikbaarheid en het nut van hulpbronnen af van de maatschappelijke context. Dit onderzoek laat bijvoorbeeld zien hoe de pensionering van migranten samenvalt met veranderingen in het publieke debat in Nederland. Een hulpbron zoals kennis van de Nederlandse taal is in de latere periode niet nuttig: juist het ontbreken van deze vaardigheid lijkt tegen het ervaren van discriminatie te beschermen. Eerder droeg kennis van de Nederlandse taal bij aan de sociale mobiliteit van migranten. Voordat conclusies worden getrokken over de werkzaamheid van hulpbronnen moet de maatschappelijke context dus in ogenschouw worden genomen. Ten derde variëren hulpbronnen over individuele en sociale domeinen. Zo zijn het gevoel grip te hebben op het leven en het beschikken over sociale contacten met burens en gezinsleden belangrijke hulpbronnen. Toekomstig onderzoek moet uitwijzen in welke combinatie en hoeveelheid individuele en sociale hulpbronnen leiden tot de meest veerkrachtige uitkomsten.

